

הדגים

מיידיש: שירי שפירא

הסופר ישראל ראבון (1900-1941) נודע בעיקר ברומן "הרחוב" (די גאס), שהתפרסם ב-1928 ובו תיאור אקספרסיוניסטי וחדשני של העולם שאחרי מלחמת העולם הראשונה. ראבון חי בלודז', ערך את כתב העת "אות", שהתאפיין בגישה מודרניסטית ואוניברסלית, תרגם וכתב שירה ופרוזה.

בית המשפט התכנס בבית מרזח, בחדרון נפרד. בפנים היה חם מאוד, ומהטפטים הצהובים המתקלפים שעל הקירות הנמוכים עלו אדים של הבל פה אנושי. השופטים לא התיישבו על ספסל העץ המוארך שניצב באמצע החדר, אלא על חביות הגבוהות; כך הם קיוו לצנן את גופם הלוהט. הם פשטו את מקטורניהם והמשיכו לשבת בחולצותיהם הצבעוניות בעלות כפתורי הארד הבורקים.

הם היו שלושה גברים. כולם בעלי גוף – דמויות מופרות בעולם התחתון. אחד מהם – גבר שמן מאוד בעל צוואר עבה ואדום, חרוש קמטים וחרצים כאגוז מלך, כרסו משתפלת כילדת ופניו מלאות צלקות משוננות מדקירות סכין שהגלידו – התנשף באוויר הלח, ומפיו הפתוח למחצה הציצו זוג שפתיים בשרניות ושתי שורות של שיני זהב. הוא הוציא חפיסת סיגריות ממכנסיו, שהודקו בחגורת עור, ובקולו הצרוד, שבקושי בקע מגרונו, הציע לשני רעיו לעשן:

– נו, כבר אפשר להתחיל בדין תורה?
 – למה לא? – השיב חברו, שעינו האחת קטנה מרעותה (העין הקטנה יותר הייתה אדומה כסלק והצטמקה בעקבות מהלומה).

– לך תקרא לאישה! – צעק השופט השלישי, צעיר בחולצה שכפתוריה פתוחים, חושפים חזה שעיר, מקורזל ועליו קעקוע בדיו כחולה – כמו אצל אנשים שישבו בכלא שנים רבות – אישה חטובה ועירומה, מרימה משקולות כבדות.

הראשון, בעל הפנים השסועות, קם באחת מהחבית שישב עליה ופתח את הדלת. – כנסי פנימה! שאג בעמדו על מפתן הדלת וחזר לשבת על כיסא הכבוד. בחדרון הופיעה אישה גיבנת. היו לה פנים חיוורות וחולניות, עיניים גדולות ומבוהלות ובידיה אחזה שתי ילדות: שתי לבושות בבגדים קרועים ומלוכלכים. – יכולת להשאיר את החמודות בבית! – אמר בכעס הברנש בעל הפנים השסועות.

הילדות חשו שמדברים עליהן, עיוו את פניהן בעצב, פנו אל האם והסתתרו בין קפלי שמלתה, ששוליה טאטאו את הרצפה כמו סחבה.

– מה בעצם את רוצה מבעלך? – שאל השופט בעל העין הנפוחה והאדומה.
– מה אני רוצה, רבותי? – פתחה האישה ואמרה בקול מתייפח. – אתם לא יודעים מה אני רוצה? אני רוצה שלא יזרוק אותי כמו סמרטוט וייתן לילדים לגווע ברעב... חמש-עשרה שנה עבדתי אצלו כמו סוס עיוור. הוא הסתובב בבית כמו נסיך ולא נקף אצבע. ואני עשיתי עבודת פרך בשבילו. הוא השמין מנחת מהעבודה הקשה שלי, ועכשיו כשהעסק שלו מצליח, הוא זרק אותי לכלבים ולא רוצה לשמוע ממני ומהילדים שלו. לקחתי אותו לרב – הוא עשה ממנו צחוק; איימתי לתבוע אותו בבית משפט – הוא אמר שזה לא מפחיד אותו, רק מכם הוא רועד מפחד... אצלכם הוא מוכן להתייצב... אם יש לכם לב יהודי, תרחמו על אישה נכה עם שתי יתומות.

– שקט, שקט! מספיק קשקשת! את כבר לא צריכה להגיד שום דבר. הכול מובן! – הברנש עם ה"ציור" על הלב קטע את דבריה בתנועת ביטול. – את יכולה להסתלק מפה. אנחנו כבר נקרא לך.

– אוי, אם יש לכם אלוהים, תכירו בעוול שנעשה לי ותלמדו את הממזר הזה לקח, אמרה האישה על מפתן הדלת, ובעודה מתייפחת חלושות ומאחלת "יום טוב" חנף, עזבה את בית המרוח.

השופטים נשאו לבדם והביטו זה בזה.

– צריך לתפוס את האידיוט הזה! – קרא הברנש בעל העין הקטנה והתרווח על חבית הבירה.

– עכשיו שחסך כמה גילדנים, כבר לא מתאימה לו אישה גיבנת! – הוא כבר לא מסתכל עלינו, הולך ברחוב זקוף כמו לולב ומעמיד פנים שהוא לא מכיר אותנו!
האיש שלשמו התכנסו ב"דין תורה" נקרא לייזר "אפיפיוור" ונמנה פעם עם חבורת השופטים.

לייזר "אפיפיוור", בחור בריא ונאה, התחתן עם אשתו, משרתת גיבנת ומבוגרת ממנו בשתיים-עשרה שנה, בנסיבות משונות שכאלה:

לייזר היה נער שעשועים ורווק הולל, ידידם של נגני רחוב, גנבים ורמאים. הוא הסתובב בשוק, עזר למכור סוס חולה לאיכר עני, התארח באכסניות ושם רימה סוחרים בקלפים.

הייתה לו אימא כובסת, ובסופו של דבר היא גירשה אותו מהבית כי הוא לא רצה להתנהג כמו בן אדם, לא הרוויח גרוש והסתובב עם טיפוסים מפוקפקים.

אבל הרי אי אפשר להתקיים לנצח מעסקים שכאלה, ובסופו של דבר בחר לו לייזר מקצוע. הוא בחר במקצוע שכבר הכיר היטב: גנבה. את הופעת הבכורה שלו החליט לעשות אצל יוסל'ה-משי. יוסל'ה-משי היה גביר גדול, יהודי בעל שכל חריף, לשון זריזה, בעל דעה ובעל מאה. הוא היה מיודד עם הרבה קציני משטרה ואפילו מקורב למפקד המשטרה הבכיר ביותר. אותו יוסל'ה-משי נבחר להיות הקרבן הראשון של לייזר.

בלילה גשום וקר התגנב לייזר אל תוך הבית של יוסל'ה-משי, שהיה מוקף גדר. הכול עבר בשלום ולייזר כבר עמד במסדרון עם החפצים הגנובים, ופתאום הופרה דממת הלילה

בחבטה ברצפה. פמוט כסף נפל החוצה מתוך השק הגדול והדחוס של לייזר. וזה היה סופו. שנתו של יוסל'ה-משי הייתה קלה כשנת חתול, וכששמע את החבטה מיד זינק ממייטתו והבין ששדרו אותו. הוא ושני בניו יצאו לרדוף אחרי הגנב, אוחזים במוטות ברזל ולגופם תחתונים בלבד, ותפסו אותו.

אך יוסל'ה-משי היה אדם פיקח ולא שלח את לייזר לכלא, אלא עשה אתו עסקה. עבדה אצלו משרתת ושמה זלאטה, רווקה זקנה, שהייתה גם גיבנת ויתומה בודדה. היא התחילה לעבוד אצלו כשהייתה בת שתים-עשרה, אחרי שהוריה נפטרו. הוא קיבל אותה לעבודה מרוב רחמים, וגם עכשיו הוא לא שכח אותה.

– זאת הפעם הראשונה שלי, ר' יוסל... אל תקרא למטרה, ר' יוסל... הפעם הראשונה...
– בכה הגנב המסכן ונישק את ידו של הגביר.

– זאת באמת הפעם הראשונה? ומה עם אבא שלך, יש לך אבא? – שאל ר' יוסל.
– לא, אין לי אבא. אני יתום.

– אם כן, תישבע בקבר אביך שזאת הפעם הראשונה.
לייזר נשבע ולא חדל מבכיו.

– מה שמך, בחור צעיר?
– שמי לייזר.

– אתה רווק, או שכבר יש לך אישה? – חקר הגביר.

– אני רווק – השיב לייזר ומרוב פחד לא העז לתהות על פשר כל השאלות האלה.
– שמע, לייזר – אמר יוסל'ה-משי בנימה חגיגית ובפנים נוקשות ורציניות, מלטף את זקנו השחור העבה, – אתה יכול לבחור: או שתלך לכלא, או שתתחתן עם המשרתת שלי, זלאטה הגיבנת. תקבל נדוניה של 150 רובל.
עיניו של לייזר חשכו.

הוא ידע שיוסל'ה-משי אינו מתלוצץ ולא היה לו חשק ללכת לכלא. בלית בררה הוא נאלץ לקבל את ההצעה: הוא נשא את זלאטה הגיבנת לאישה.

החתונה התקיימה בבוקר למחרת. יוסל פתח לשניהם עסק קטן, והכול הסתדר.
– אם תעז לברוח, יאסרו אותך בשלשלאות. אתה הרי יודע שיש לי קשרים במטרה...
– אמר לו יוסל'ה-משי.

וכך המשיך לייזר להתגורר עם אשתו, עד שיוסל'ה-משי הזדקן; שלטון הרוסים הסתיים, והוא ירד מגדולתו. רק אז העז לייזר לעזוב את אשתו, שיוסל'ה-משי אילץ אותו להתחתן עמה.

*

לייזר נעשה סוחר דגים. הוא קשר קשרים עם הדייגים והתקדם במקצוע, וכעת היה מסוגל למכור את הסחורה מן העגלות שלו היישר לסוחרים בשוק ובחנויות. הוא היה סיטונאי, כמו שאומרים, ובעלותו היה מרתף ענקי. שם עמדו בחשכה הרבה גיגיות גדולות, ובהן שחו להקות שלמות של קרפיונים ודגים אחרים.

זה קרה לפני הימים הנוראים. לייזר בדיוק חזר מנסיעה לדנציג, ששם הסתובב בכפרים והזמין מהדייגים משלוחים גדולים של סחורה. באותו זמן החלה עונה טובה לדגים,

והוא קיווה להרוויח סכום יפה. הוא השקיע את כל הונו והיה בטוח שהדגים יתייקרו, כי לאחרונה התפשטה מגפת דגים בנהרות פולין והיה צריך לייבאם מחוץ-לארץ. הוא הסתובב במרתף הגדול וספק כפיים בהנאה. במו ידיו עזר לשני משרתיו להשליך אל הגיגיות נחשים ותולעים – מזון ליצורים החיים – וחזר הביתה מרוצה. בדירתו חיכה לו ברנש. היה זה אחד השופטים, בעל העין הקטנה. הוא זיהה אותו והבין מיד מדוע הגיע. הוא ניפח את חזהו בגאווה: הוא אינו מפחד מאיש.

– מה נשמע, בחור צעיר? – שאל לייזר ברגע שנכנס.
– באתי לכאן בשם אשתך, אדון וייסברג! – השיב האורח והביט עמוק אל תוך עיניו.
– ממתני אתה דואג לאשתי? מי ביקש ממך להיות מליץ יושר שלה? – אמר לייזר בתוכחה.
– שכחת שאתה לייזר "אפיפיר" ושהיה לנו דין תורה בעניינך! – צעק האורח ומשך את הכובע על מצחו.
– אני יודע מי אני ואני יודע מי אתה! – השיב לייזר בקול רועם אף יותר – אני יודע ואני מודיע לך בזאת שאני לא מפחד מה"דין תורה" שלכם.
– אתה לא מפחד מאתנו? – שאג האורח וצמצם את עינו הקטנה והנפוחה בועם עד שהעין לא נראתה כלל.
– לא, אני לא מפחד מאף אחד שעושה רוח.
– נו, אנחנו עוד נראה!
– עוד נראה! – חזר לייזר ואמר, זקף את ראשו והביט בברנש בבוז.
הצעיר יצא בטריקת דלת כה רמה, עד ששעון הקיר השמיע צליל גבוה ונעצר.

*

ביום שלפני ערב ראש השנה היה לייזר ברקיע השביעי. העסקים שגשגו, בשוק היו מעט דגים, והדגים שהיו עלו ביוקר. הוא עמד להרוויח הון. מרתפו היה מלא בדגים, והוא עמד למכור את כולם ולהפיק רווח נאה.

מוקדם בבוקר כיתרו את ביתו גברים ונשים עם עגלות, סלים וחביות מעץ, עם תיבות ועם סירי פח. אלה היו סוחרים וסוחרות מהשוק שהביאו עמם כלים לדגים. מבעד לחלון ראה לייזר את האנשים מתקרבים לביתו וליטף את כרסו בהנאה. הם חושבים שימצאו אצלי מציאות – לייזר ידע היטב מדוע באים אליו יותר סוחרים מבדרך כלל – הדגים יקרים מדי בשבילם – לכן הם באו אליי... כי הם יודעים שהכנתי משלוח גדול... מי אם לא לייזר יעשה אתם עסק... הוא התלבש לאטו, כאילו אין לו סיבה למהר, ואחרי שאכל את ארוחת הבוקר בנחת, ירד למטה.

– ר' לייזר הגיע! – הוא שמע מרחוק את ההמולה, וידע שמכנים אותו "ר" מתוך חנופה. אבל הוא החליט שיהיה קשה כאבן ולא יפחית אפילו גרוש מהמחר. עבר זמן רב עד שסיים להתמקח. הוא ושני משרתיו שעבדו אצלו פתחו את דלתות המרתף כדי להוציא את הסחורה. הצעירים ניגשו אל הגיגיות הגדולות, וצעקו בהפתעה.

הדגים צפו ובטנם כלפי מעלה: הם היו מתים. כך בכל המרתפים. מישהו הרעיל את הדגים!
פרצה מהומה. מישהו הרעיל את הדגים!...
לייזר התחיל להתרוצץ במרתף כאחוז טירוף.
– הרסו את כל הרכוש! – הוא צעק ומרט את שערותיו. – הנקמה של אשתי!
אבל כל צעקותיו לא עזרו. הדגים לא קמו לתחייה.
– אוי ואבוי מה קרה – קראו האנשים בתדהמה והציצו אל תוך הגיגיות, מביטים
בעיניים תמהות וקרועות לרווחה בדגים הצפים במים על גבם.
היו שניסו לנחם את לייזר, נאנחו ואמרו כמה מילים, ואז הם עזבו את המרתף לאטם.
אחר כך, כשנותר לייזר לבדו, הוא הבין בעצב שדין תורה הוא דין תורה. צריך לציית
לחוקיו, אחרת צפוי לך סוף מר.

1931